

Hans Gustaf Rålamb's memoarer

Ur Hans Gustaf Rålamb's anteckningsbok, blad 140 ff, Kungliga biblioteket

Hans Gustaf Rålamb var, liksom Axel Fersen och Carl Tersmeden, i händelsernas centrum vid tiden för Dalupproret. I två år närmast före och under oroligheterna var han kung Fredriks förtrognaste kammarherre; i åtta dagar hade han "inte fått gå från slottet utan som vakthavande legat på en madrass i kungens förmak." Dessförinnan hade han varit protokollskrivare i ett av de sekreta utskotten - "till tystnadens bättre bevarande".

Han berättar om hur korrruptionen i riksdagen börjar 1738; om förbindelsen mellan kungen och Hedvig Taube; han talar med den dödsdömda Lewenhaupt; han möter von Lingen som just kommit till Stockholm med de viktiga preliminära fredsöverenskommelserna med ryssarna; han beskriver dalkarlarnas uppträdande i staden, bevittnar skottlossningen på Norrmalmstorg och samtalar med det dödligt sårade riksrådet Adlerfelt.

Förutom alla dessa bidrag till vår historia kring "Stora daldansen" är Rålamb's författarskap och hans levnadsbana av kulturhistoriskt intresse. Han hade nämligen haft Olof Dalin som guvernör, och denne hade i det rålambska hemmet haft tillgång till dåtidens främsta privata bibliotek. Det var resterna av det biblioteket som - sedan de bästa dyrgriporna donerats till Kungliga biblioteket - kom att förvaras på Granhammar ända in på 1930-talet. Vi bör ur lokalhistorisk synpunkt notera att släkten Rålamb bebott olika gods i Upplands-Bro från 1500-talet till 1900-talet: Bro-

gård, Signhildsberg, Granhammar och Urfjäll.

Dessutom lämnade Hans Gustaf Rålamb ett uppmärksammat bidrag till vår litteraturhistoria genom att på 1750-talet författa en underhållningsroman, som naturligtvis av litteraturforskarna jämförs med Mörks romaner. Dennes andra roman kom ut endast något år före Rålamb's.

Hattar och mössor - korrruptionen i riksdagen

1738 års Riksdag var en bland de betydande Riksdagar Sverige haft, och vid den riksdagen börjades Partier och intriger med all makt på grund av det inflytande som främmande Maktens Ministrar "medelst korrupationer" fick hos Rikets Ständer; då började det egna intresset underminera själva grundlagarna och bryta det "oumgängliga" band och harmoni, som efter den slags regering bör vara mellan regering och ständer. Man började handla med fullmakter på Riddarhuset och intrigera och dela ut pengar uti Präste, Borgare och bondeval. Man kallade sig allmänt hatt och myssa, och dessa bägge Partier har sedan ömsom förbytt en laglydig frihet till ett olyckligt självsvåld och störtat sig själva i sin förra trälldom. Vid denna Riksdag började först det prunkande ordet maktägande ständer användas, i stället för att det förut hette lagbundna ständer.

Rålamb blir kammarherre hos Fredrik I

Likväl upptog konung Fredrik min underdåniga uppvaktning så nådigt, att jag sedan ständigt blev hos

honom tjänstgörande och vakthavande mest i tvenne års tid till i juni 1743. Hos salig konungen var alltifrån drottningens död tvenne vakthavande kammarherrar; den ena avlöstes ständigt efter sin tur, men jag fick befallning att ständigt bli tjänstgörande. Att konungen fick denna nåden för mig och föredrog mig hellre än någon annan, berodde utan tvivel på att jag så nyligen kommit från Kassel och kunde lämna honom besked i de frågor han gjorde mig om detsamma, såväl i militären som fältväsendet och hovet därstädes. Dessutom bidrog ej ringa den vänskap och bekantskap jag ifrån barndomen hade med grevinnan Hedvig Taube, vilken behagade rekommendera mig hos hans Maj:t, så att jag nyttjades emellan hans Maj:t och henne uti de angelägnaste kommissioner, vilka under stundom voro benige och ledsamme nog.

Alla postdagar skulle jag läsa för konungen de franska tidningarna, varvid han gjorde många anteckningar och kommentarer ("anecdoter"), såväl i anledning av vad han själv gjort ("förfarit") som de rapporter han dagligen erhöll genom den vidsträckta korrespondens, som hans hessiska kansli förde. Hans majestät älskade tala och hade ett synnerligt angenämt sätt att berätta allt, om det än var den minsta bagatell.

Kung Fredriks nåd emot mig vördar jag så länge jag lever, och den var större än jag förtjänat. Vid alla tillfällen gjorde han mig presenter, ibland större och ibland mindre och uti alla hans små "parties de plaisir" fick jag alltid delta; men så hade jag också många ledsamma stunder, ty jag fick aldrig vara frånvarande mer än tre timmar å rad.

Rålamb träffar den fängslade Lewenhaupt

Då generalen Lewenhaupt kom till Stockholm ifrån Finland uti arrest, fick jag samma dag ett bud ifrån honom med åstundan att få tala med mig. Jag begärde härtill Hans Kungl. Maj:ts tillstånd, som då befallde mig att först anmäla det hos grev Carl Gyllenberg och sedan hos lantmarskalken Ungern. Uppå befallning gick jag till dem bägge, vilka bad mig fara till Lewenhaupt och sedan avgiva min berättelse till Kungl. Maj:t. Order avgick till den vakthavande officeren hos Lewenhaupt, att om han skulle vilja tala med mig ensam, det ej skulle vägras.

Greve Lewenhaupt bad mig lägga honom för Kungl. Maj:ts fötter och betyga hans sorg, att det inte blivit honom tillåtet att efter sin skyldighet och önskan få lämna sin muntliga rapport om arméns tillstånd och sitt förhållande till kampanjen, men att han väl hoppades att en gång få göra det, då det våld man nu lagt på honom var till ända. Han litade på mig som sin vän, att jagej skulle försumma att framföra detta till Kungl. Maj:t, och att han därför skickat efter mig, emedan han visste att jag ägde den lyckan att hava tillträde hos Kungl. Maj:t. Jag beklagade herr generalens öde och lovade att framföra vad han anförtrott mig.

Vid återkomsten befallde Kungl. Maj:t mig att anmäla mig i rådet och där först avgiva min berättelse och sedan komma till honom och säga vad Lewenhaupt ville. Jag har endast nämnt denna omständigheten som ett bevis för med vilken varsamhet den herren hanterade vissa affärer, varpå jag dagligen såg mångfaldiga prov under hela den tiden som successions-saken stod i jäsning.

Kungen får beskedet om den preliminära fredsöverenskommelsen

Den 19 juni, då ständerna illfäladades att välja danske kronprinsen, och man väntade uti största otålighet att von Lingen skulle anlända med freden, gick jag om aftonen, sedan kung Fredrik satt sig till bords, ut att spatsera med kammarherre Palmfelt. Vid Myntet mötte vi von Lingen, som ropade till mig, att han hade freden med sig men att han enligt order först skulle rapportera till greve Carl Gyllenborg. Jag vände då fort om till slottet. Palmfelt började att springa med sin röda kappa, men jag sprang snart förbi honom, fastän han kastade kappan efter sig på Munkbron, och jag var redan inne hos kungen med denna "behagliga tidning", innan Palmfelt hann uppför trapporna.

Jag blev skickad till lantmarskalken Ungern, som låg och sov, men han kom fort i kläderna och upp till kungen. Rådet var då samlat i gamla audiensrummet, drabanterna var uppställda i "fyrekanten" och jag stod med generaladjutanten Lybecker vid rundelsdörren, som gick in till audiensrummet, vilken i förvirringen stod öppen, så att vi bägge hörde hela rådplägningen, som gick ut på att denna "tidning" dagen efter med pukor och trumpeter skulle utannonseras för allmänheten. Sekretä utskottet samlades helt bittida om morgonen till plena klockan 10, där allt detta kungjordes.

Dalkarlsalarmet

De svåraste tiderna för mig var vid dalkarlsalarmet och successionsväsendet under 1743 års riksdag, då jag såväl i staden som vid Karlberg alla nätter låg klädd på en madrass uti konungens förmak. Mången natt nödgades jag gå in och väcka hans majestät antingen

för inkommande rapporter ifrån armén eller från Dalarna eller också för underskrifter ifrån rådet.

Vid dalkarlsalarmet hade jag nära blivit olycklig på ett besynnerligt sätt. Jag hade i 8 dygn ej fått gå ifrån slottet utan som vakthavande legat på min madrass i kungens förmak. När nu dalkarlarna kommo till staden och togo sin högvakt i nuvarande frimurarbarnhuset, och jag om middagen fick höra att Adlerfelt och Rosen fått order att attackera dem, erinrade jag mig, att mitt kvarter låg mitt däremot och jag i min byrå hade 9000 daler, som tillhörde min fader. Jag begärde därför tillstånd av kungen att klockan 3 på dagen den 22 juni få gå hem. Jag fick lov men med befallning att vakta mig själv och skynda mig tillbaka.

Då jag kom mitt emot Myntet, fann jag riksrådet Åkerhielm tillika med tvenne officerare stå och bataljerna med 7 eller 8 dalkarlar och ryckas om deras gamla bössor och spikklubbor. Jag kom således med i den leken. Vi rycktes en stund, till dess vi blevo deras mästare och förde dem till Riddarhustorget, där Stierneld stod med en bataljon av gardet.

Rålamb bevittnar striden på Norrmalmstorg

Jag skyndade sedan min väg och trängde mig med mycken möda upp i mitt kvarter, som var i Smedjegatshörnet på S:t Jakobs gata. Där stod greve Spens, som skulle med en skvadron av Västgöta kavalleri attackera dalkarlarnas högvakt från den sidan. Gatan som går därifrån torget till Brunkeberg, var av dalkarlarna med spanska ryttare besatt, och åt Jakobsgatan en kanon planterad, laddad med kartusch och riktad ända gatan utåt, där Spensen satt med sin skvadron, Spensens ryttare voro mig behjälpliga, så att jag fick tränga mig fram till mitt kvarter.

När jag kom utanför mina rum, stod där tvenne dalkarlar med gevär utanför min dörr. Jag frågade dem vad de gjorde där. De svarade att deras förmän placerat dem där. Jag tog fram min nyckel och låste upp min salsdörr, men "monsieurerna" spatserade in med mig. Jag bad dem knåpa sig ut, om de ej ville att jag med eldgaffeln skulle hjälpa dem sin väg. De började att tigga pengar, och jag gav dem några styvror, tog ut nyckeln och lade haken på innanför.

I detsamma kom Dalin ut ur min kammare med sin nattrock och nattmössa och sin hirschfångare spänd om livet. Jag kunde inte annat än skratta åt "positionen". Han blev stucken och tyckte att det ej nu var tillfälle att skratta. Han hade då i två dygn hållit sig instängd tillsammans med sin och min dräng, ty vi bodde tillsammans; och han nyttjade en lönntrappa, som gick ner i gården, då han sände efter mat.

Jag tog mina pengar, gick denna lönntrappan ut på gatan, trängde mig lyckligen igenom till Norrbro. Men då jag kom dit, hördes ett kanonskott ifrån torget, och i detsamma kom den skvadron av livregementet, som där var uppställd, i fullt sporrstreck och fullkomlig förrvirring huller om buller sättandes över Norrbro och stannade ej förrän vid slussen, över vilken de ej kunde komma, emedan slussarna var uppdragna. Jag hade säkert blivit nedriden och söndertrampad, om jag ej fattat det beslutet att stiga upp på Norrbros ledstänger och där hålla mig det fastaste jag kunde. Slutligen kom jag "per tot discrimina rerum" helbrädda tillbaka till slottet klockan 5 på aftonen.

Mötet med den dödligt sårade riksrådet Adlerfelt

Morgonen därpå sände kungen mig till riksrådet Adlerfelt för att informera mig om dennes hälsa, sedan

han dagen förut blivit illa blesserad. Den hederlige mannen sade mig helt lugnt, att han fått sin bane och kunde ej leva över dygnet. "Det som gör mig ont", sade han, "var, att dödsskottet skulle komma från svensk hand", då han förut lyckligt undslupit så många fientliga. Han beklagade sitt fädernesland, som själv alltid genom eget förvållande störtade sig i olyckan, och att det var en själsvåldig nation, sade han. Han lät bära fram sin klädning och visade mig hur skottet gått, nämligen igenom vänstra axeln och så under åt bröstet, där kulan än satt kvar och med livet ej kan uttagas, så att detta är min säkra död, och det ber jag bror berätta för kungen.

Sedan bad han mig komma åter efter ett par timmar. Det gjorde jag, och då levererade han mig ett brev, som han dikterat och själv undertecknat, avsett för min fader i Halmstad, vari han auktoriserade honom att disponera om hans gods i Halland, intill dess sonen Adlerfelt skulle komma hem från Frankrike. Klockan 7 om aftonen lämnade jag honom, då han talade helt friskt och ordonnerade om sitt hus, och klockan 4 om morgonen därpå dog han. Hans Maj:t var faseligen rörd över denna döden, ty han höll alltid mycket av riksrådet Adlerfelt.

Avrättningen av Buddenbrock

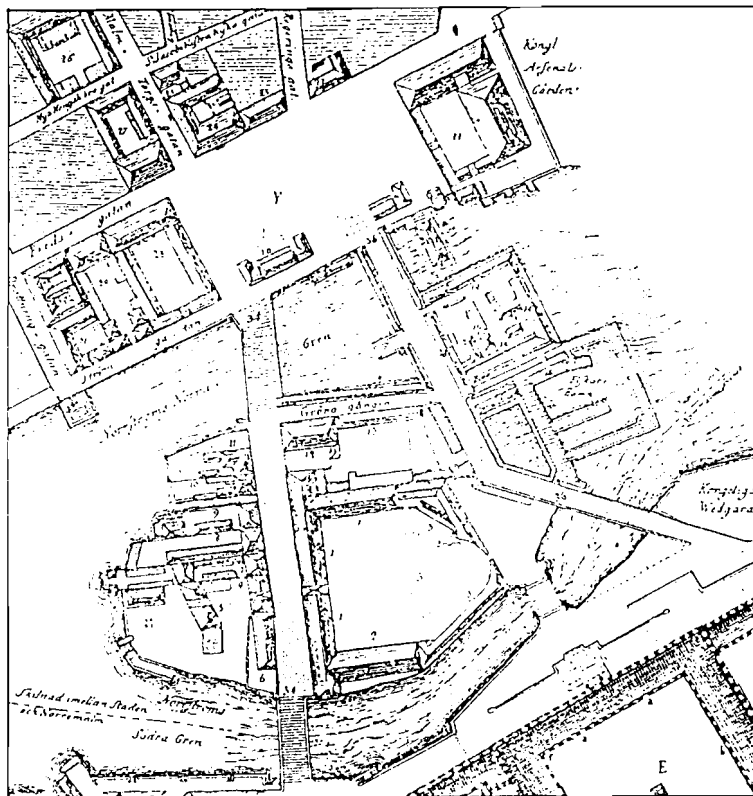
Någon tid därefter såg jag kungen ännu mera rörd över Buddenbrocks död. Samma morgon som denna ohyggliga exekution skulle äga rum, blev jag från Karlberg sänd till grevinnan Hedvig Taube i något ärende. Jag kunde ej komma längre än till Karlbergs grind för folk; och just som jag kom dit, kördes en vagn förbi bort mot spetsgården, i vilken Buddenbrock satt tillika med Tollstadius (präst). Då jag var till häst och såle-

des högre än det övriga folket, blev han mig varse, bugade sig och lyfte sin hand åt mig. Jag kan ej beskriva vad detta rev mig i hjärtat.

Vid min återkomst till Karlberg, då jag gav kungen svar på mitt ärende, frågade han mig, om jag visste, om exekutionen vore förbi. Jag sade honom då vad som

hänt mig, varvid kungen blev mycket rörd. I detsamma kom major Hastfehr, som kommenderat vid exekutionen. "Där kommer skarprättaren", sade kungen; han gick in i sin kammare och befalld mig att säga honom att Kungl Maj:t förskonade honom från rapport.

1. Kungl. stallet
2. Ridhus
3. Vagnshus
4. Kungl. stallkontoret
5. Stallsmedja
6. Dir. Salvii boktryckeri
7. Hofgulldragaren
8. Akt. Zettermans hus
9. K. kammarjänares Engelhardts hus
10. Bleckslagare Metzgers arvingars hus
11. Notfiskare-äldermannen II. Östermans hus
12. Greve Pehrs hus
13. Kungl. Fätburen
14. Slaktarhuset
15. Vägen
16. Trappor till Skoporten
17. Norra fiskarhuset
18. Hantverks- och krämrebodar

19. Tvärbrygga
20. Corps de garde
21. Riksrådet Ekeblads hus
22. Hovapöcket Lejonet
23. Leijelska huset
24. Kastenhof
25. Lilla Kastenhof
26. Frimurarebarnhuset
27. Kanslirådet Ekestubbes hus
28. Grillska huset
29. Riksrådet Gyllenstiernas hus
30. Normalns sockerbruk
31. Lagman Westernmans hus
32. Kvarn med 4 par stenar
33. Blötfiskbod
34. Norrebro
35. Rosenbads brygga
36. Slaktarhusbron

Detalj ur Grundritning Öfver Stockholms Stad No 1 av Jonas Brolin 1771